

УДК 351: 352.142.4

Д. С. Войт,

к. е. н., докторант, Міжнародний університет бізнесу і права

ORCID ID: 0000-0003-3406-2237

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.11.90

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО МОНІТОРИНГУ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

D. Voit,

PhD in Economics, Doctoral candidate, International University of Business and Law

IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO MONITORING THE LEVEL OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Метою статті є удосконалення методичних підходів до моніторингу рівня соціально-економічного розвитку України. Досліджено методичні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку України та запропоновано напрями їх удосконалення на основі обчислення порівняльних інтегральних оцінок динамічних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку національної соціально-економічної системи на трьох рівнях: глобальному, національному та регіональному. Використання пропонує методичних підходів дозволяє визначити цілісну картину соціально-економічного розвитку, тенденційні вектори та диспропорції забезпечення соціальних і економічних результатів у ретроспективі та на момент оцінювання. Розроблено відповідний алгоритм, запропоновано систему показників та критеріїв моніторингу а також математичний інструментарій їх розрахунку.

Здійснено моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України за період 2014—2018 років (період поступової імплементації реформи децентралізації). Результати проведених розрахунків у розрізі основних економічних показників і відповідних індикаторів, що обчислювалися із урахуванням інфляційної та демографічної складової показав, що порівняно з розрахунками номінальних показників, які використовуються при стандартному аналізі, всі показники економічного розвитку демонструють регресивні тенденції. Зокрема інтегральний показник стану національних рахунків зменшився на 3%, показник інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності — на 1%, показник розвитку підприємництва — на 36% і показник розвитку внутрішнього ринку та інфраструктури на 21%.

Здійснено моніторинг соціального розвитку України за період 2014—2018 років, який засвідчив, що попри певні досягнення у соціальній сфері, у 2018 році сукупних показник соціального розвитку має від'ємне значення (-0,4). Це вказує на те, що розвитку соціальної сфери в Україні впродовж 2014—2018 років не приділялося значної уваги. Окрім того, якщо до системи розрахунків включити такі показники, як бюджетні видатки на соціальні потреби у розрахунку на душу населення, рівень доступу до медичних та освітніх послуг, реальні доходи населення тощо, вказаний показник знизиться ще на кілька пунктів.

The purpose of the article is to improve methodological approaches to monitoring the level of socio-economic development of Ukraine. Methodical approaches to monitoring the socio-economic development of Ukraine are studied and directions for their improvement are proposed based on the calculation of comparative integrated assessments of dynamic coefficients of socio-economic development of the national socio-economic system at three levels: global, national and regional. The use of the proposed methodological approaches allows to determine the holistic picture of socio-economic development, trend vectors and disparities in ensuring social and economic results in retrospect and at the time of evaluation. An appropriate algorithm has been developed, a system of indicators and monitoring criteria has been proposed, as well as mathematical tools for their calculation.

The level of socio-economic development of Ukraine for the period 2014—2018 (period of gradual implementation of decentralization reform) was monitored. The results of the calculations in terms of key economic indicators and relevant indicators, calculated taking into account the inflation and demographic component showed that compared to the

calculations of nominal indicators used in the standard analysis, all indicators of economic development show regressive trends. In particular, the integrated indicator of the state of national accounts decreased by 3%, the indicator of investment and foreign economic activity — by 1%, the indicator of business development — by 36% and the indicator of the development of the domestic market and infrastructure by 21%.

The social development of Ukraine for the period 2014—2018 was monitored, which showed that despite some achievements in the social sphere, in 2018 the overall indicator of social development is negative (-0.4). This indicates that the development of the social sphere in Ukraine during 2014—2018 was not given much attention. In addition, if the calculation system includes such indicators as budget expenditures for social needs per capita, the level of access to medical and educational services, real incomes, etc., this indicator will decrease by several points.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, інституції, методичні підходи, моніторинг.

Key words: socio-economic development, institutions, methodical approaches, monitoring.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питанням аналізу соціально-економічного розвитку України та її регіонів присвячено значна кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, аналітичних звітів міністерств та департаментів, державних і приватних рейтингових агенцій. Водночас у сучасних умовах трансформації економічних відносин та соціально-економічних систем, реформування інституційного й правового поля соціально-економічного розвитку нашої держави, що характеризується поступовою імплементацією Європейських норм, проходження процесів децентралізації на тлі складних геополітичних й економічних викликів виникає потреба у формуванні дієвої системи моніторингу соціально-економічного розвитку, що дозволила б оперативно приймати ті чи інші управлінські рішення та визначати їх вплив на відповідні процеси. Важливими особливостями такого моніторингу є:

- 1) формування релевантної системи показників, що найбільш об'єктивно характеризують стан та розвиток досліджуваних процесів;
- 2) розробка системи аналізу та уніфікованого відображення даних, що об'єднують різні аспекти соціально-економічного розвитку;
- 3) визначення бази для порівняння, у якості якої можуть слугувати відповідні цільові показники, аналогічні досягненням інших країн у цій сфері або найбільш високі результати, отримані у певному регіоні країни;
- 4) методичні підходи обробки та інтерпретації даних у найбільш зручній формі, що дозволяють приймати оперативні та стратегічні рішення для підвищення керованості процесу соціально-економічного розвитку у відповідності до цільових пріоритетів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню методичних підходів до моніторингу рівня соціально-економічного розвитку України присвячено багато наукових праць відомих вчених-економістів, зокрема: Іртищевої І.О., Крамаренко І.С., Кириченко К.І., Макара О.В., Чернова О.В., Сушко К.В., Стегней М.І., Стройко Т.В. Однак методичні підходи до моніторингу рівня соціально-економічного розвитку, що використовуються не враховують зміну курсу національної валюти, а отже, потребують удосконалення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є удосконалення методичних підходів до моніторингу рівня соціально-економічного розвитку України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Традиційні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку, які використовуються для звітування органів влади та кабінету міністрів базуються на номінальних статистичних даних, які не враховують зміну курсу валюти. У результаті таких розрахунків виходить, що економіка України за більшістю економічних параметрів зростає, що сприймається як позитивне явище, яке лягає в основу побудови прогнозів і прийняття відповідних рішень. На нашу думку, об'єктивна система моніторингу, на відміну від тієї, що практикується наразі, повинна виключати інфляційну складову, а основні макроекономічні показники повинні визначатися у розрахунку на душу населення. Це дозволить робити більш об'єктивні висновки та прогнози щодо рівня економічного розвитку та порівнювати відповідні показники як

у динаміці, так і на різних рівнях агрегування (країна, регіон, територіальна громада). Окрім того, основою для моніторингу повинен слугувати не тільки розвиток показників у динаміці, а ефективне керування економічними процесами, що відображається у певних нормативних (цільових) показниках визначених у відповідних планових документах.

Проведений огляд джерел дозволив виявити наступні недоліки традиційної системи моніторингу соціально-економічного розвитку, що використовуються в Україні:

1) відсутність (за виключенням незначної кількості макроекономічних індикаторів) цільового базису (дерева цілей) для визначення рівня соціально-економічного розвитку у контексті ефективності державного та регіонального менеджменту;

2) розрахунок динаміки економічних процесів без урахування індексу інфляції чи курсу національної валюти, що не дозволяє робити об'єктивні висновки щодо рівня економічного зростання;

3) неспівставність та непорівнюваність показників соціального та економічного розвитку внаслідок використання різних одиниць вимірювання;

4) відсутність дієвих механізмів прийняття рішень у разі виявлення значних відхилень соціально-економічного розвитку від планових тенденцій із урахуванням взаємозв'язку соціально-економічних процесів і явищ.

Для подолання вказаних недоліків пропонується удосконалення методичних підходів моніторингу соціально-економічного розвитку держави, що ґрунтується на визначенні порівняльних інтегральних оцінок динамічних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку національної соціально-економічної системи на трьох рівнях: глобальному, національному та регіональному. Використання пропонованих методичних підходів дозволяє визначити цілісну картину соціально-економічного розвитку, тенденційні вектори та диспропорції забезпечення соціальних і економічних результатів на момент оцінювання. Окрім того, для визначення реального стану та тенденцій соціально-економічного розвитку запропоновано три підходи при обчисленні економічних показників, а саме:

1) аналіз номінальних показників розвитку економічних процесів, що статистично визначають тенденції розвитку економіки та відповідні структурні зміни у соціально-економічному становищі національних соціально-економічних систем;

2) аналіз інтенсивності економічних процесів з використанням відносних показників у розрахунку на душу населення, що дають уявлення про взаємний вплив демографічних та економічних процесів;

3) аналіз розвитку національної економіки із врахуванням валютного паритету, що опосередковано характеризує вплив інфляційних процесів на формування економічних показників, визначає вплив економіки на стабільність національної валюти та реальне економічне зростання.

Рівень розривів у динаміці показників, обчислених за пропонованими підходами опосередковано свідчитимуть про ступінь соціально-економічної стабільності трансформаційних процесів в національній соціально-економічній системі.

Алгоритм проведення оцінки складається з таких етапів:

1. Визначення ключових показників та індикаторів соціального і економічного розвитку. Зважаючи на методичні підходи, що використовуються Міністерством економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державною службою статистики України [3; 1], а також Європейської статистики [4], ключові показники соціально-економічного розвитку можна згрупувати так:

— Національні рахунки (НР): ВВП, національний дохід, валова додана вартість, валовий випуск товарів і послуг.

— Інвестиції та зовнішньоекономічна діяльність (І-ЗЕД): обсяг капітальних інвестицій, обсяг прямих іноземних інвестицій, експорт, імпорт товарів.

— Розвиток підприємництва (РП): кількість юридичних осіб, чисельність підприємств малого бізнесу, обсяги отриманого прибутку, рентабельність підприємств.

— Розвиток внутрішнього ринку та інфраструктури (ВР-І): обсяги внутрішнього товарообороту, обсяг будівельних робіт, обсяги перевезення вантажів, обсяги надання телекомунікаційних послуг.

— Показники людського розвитку (ЛР): чисельність населення, рівень народжуваності населення, рівень смертності населення, середня тривалість життя населення.

— Показники ринку праці (РП): чисельність економічно-активного населення, чисельність зайнятих, рівень безробіття, середня заробітна плата.

Звичайно, поданий перелік не відображає у повному обсязі рівень соціально-економічного розвитку. Відсутні значна частина важливих

показників та індикаторів, а кожний з перелічених показників вимагає більш розширеного аналізу та деталізації. Проте, при виборі показників ми керувалися одним з основних правил моніторингу, а саме вибір обмеженої кількості ключових показників, достатніх для визначення загальних тенденцій розвитку явища чи процесу з подальшою деталізацією та поглибленим аналізом найбільш перспективних або проблемних напрямів розвитку.

2. Збір статистичних даних та обчислення відносних показників. Для забезпечення порівнюваності показників на всіх рівнях запропоновано переводити економічні індикатори у розрахунку на душу населення. Такий підхід дозволить більш об'єктивно оцінити темпи економічного зростання та їх вплив на соціальну сферу.

3. Визначення бази для порівняння. Оптимальними показниками для порівняння автор вважає цільові показники соціально-економічного розвитку, визначені у відповідній державній стратегії з розбивкою на періоди її реалізації. Проте, зважаючи на те, що у "Стратегії соціально-економічного розвитку України-2020", "Цілях сталого Розвитку України" та інших стратегічних документах більшість показників визначені у вигляді орієнтирів без їх чіткого розподілу на періоди реалізації, суперечність окремих показників у затверджених документах або їх відсутність, для апробації вказаної методики взято базові показники станом на 2014 рік. Це пояснюється тим, що у 2014 році вступила в дію реформа децентралізації, що на думку автора, повинна мати позитивний вплив на рівень соціально економічного розвитку як регіонів, так і України загалом.

4. Вибір методичного підходу проведення оцінки. Методичні підходи до оцінки передбачають такі етапи:

1) Стандартизація показників оцінювання соціально-економічного розвитку пропонується здійснювати за допомогою однієї з формул:

1.1. Стандартизація розвитку процесу у динаміці:

$$\text{для прогресорів } SI = \frac{\left(\frac{I_b^t}{I_b^t \times k_i}\right) \times 100 - 100}{10} \quad (1),$$

$$\text{для регресорів: } SI = \left(\frac{\left(\frac{I_b^t}{I_b^t \times k_i}\right) \times 100 - 100}{10}\right) \times (-1) \quad (2),$$

де SI — стандартизований i -тий показник розвитку соціального бо економічного процесу;

I_b^t — значення показника у базовому періоді;

I_p^t — значення показника у порівняльному періоді;

k_i — коефіцієнт валютного паритету, що показує відношення вартості національної грошової одиниці у базовому по відношенню до порівняльного періоду і визначається за формулою:

$$k_i = \frac{KB_{\varepsilon}}{KB_n} \quad (3),$$

де, KB_{ε} і KB_n — курс національної валюти по відношенню до долара США у базовому і порівняльному періоді.

Використання даної формули дозволить вивити реальне зростання (+) або зниження (-) досліджуваного показника протягом досліджуваного періоду у балах.

1.2. Стандартизація відносно еталону:

$$\text{для прогресорів } SI = \frac{\left[\left(\frac{I_d^t}{I_e^t}\right) \times 100 - 100\right]}{10} \quad (4),$$

$$\text{для регресорів } SI = \left[\left(\frac{I_d^t}{I_e^t}\right) \times 100 - 100\right] / 10 \quad (5),$$

де I_d^t — значення показника у досліджуваного об'єкта;

I_e^t — значення показника еталону.

Використання цієї формули дозволить вивити перевершення (+) або відставання (-) досліджуваного об'єкту за певним показником відносно еталонного значення у 10-тибальній шкалі.

2) Вибір методу обчислення інтегрального показника. На сьогодні існує багато методик, що використовуються для нормування даних та виведення єдиного інтегрального показника, який характеризує певний процес чи явище. Але, зважаючи на достатньо різноманітні показники та індикатори, що характеризують різні аспекти соціально-економічного розвитку України, а також вимогу щодо універсальності проведення моніторингу у залежності від його мети, нами обрано найпростіший адитивний метод визначення інтегральних показників, що дозволяє довільно змінювати кількість та перелік індикаторів. Інтегральний показник за кожним напрямом оцінювання визначається за формулою:

$$Sp = \sum_{i=1}^n SI \times \left(\frac{1}{n}\right) \quad (6),$$

де S_p — інтегральний показник розвитку процесу або явища у межах відповідної групи (макроекономічний розвиток, ринок праці, інвестиції тощо);

n — кількість показників у межах вибірки.

Використання удосконалених автором методичних підходів дозволить зводити результати моніторингу соціально-економічного роз-

витку країни або її регіонів до єдиної шкали вимірювання та відслідковувати розвиток соціально-економічних процесів у реальному часі, а також вчасно виявляти слабкі місця та напрямки їх розвитку (посилення, стабілізація або зниження прояву), що є зручним інструментарієм для побудови моделей та імітації наслідків тих чи інших рішень.

Для апробації пропонованих методичних підходів зібрано аналітичні дані за період 2014—2018 років у розрізі таких груп показників: національні рахунки (НР), Інвестиції та зовнішньоекономічна діяльність (І-ЗЕД), Розвиток підприємництва (РП), Розвиток внутрішнього ринку та інфраструктури (ВР-І), Людський розвиток (ЛР), Розвиток ринку праці (РП).

Для об'єктивного аналізу, показники економічного розвитку відображено у трьох вимірах: абсолютному, відносно (у розрахунку на душу населення) та з урахуванням індексу валютного паритету. Ці показники, визначені у 2014 та 2018 порівняльних роках, наведено у таблиці 1.

Наведені у таблиці дані ілюструють порівняльні показники розвитку національної економіки із урахуванням чисельності населення, а також валютного паритету 2018 року до 2014 року. Незмінними залишилися показники рентабельності підприємств та показники зовнішньоекономічної діяльності, які визначалися у доларах США. Використання наведених показників дозволяє визначити реальний ріст економіки за період 2014—2018 років із врахуванням інфляційної та демографічної складової.

Використовуючи дані таблиці та формули 3—5, розрахуємо стандартизовані індикатори економічного розвитку та відповідні інтегральні показники у 2018 році. При цьому, у якості базового періоду обрано 2018 рік, а порівняльного — 2014 р. Еталонними значеннями в даному дослідженні прийнято абсолютні значення індикаторів за 2014 рік. Результати розрахунків наведено у таблиці 2.

Як показали результати розрахунків, за номінальними показниками у 2018 році Україна знач-

Таблиця 1. Окремі показники розвитку національної економіки у 2014 та 2018 роках

Показники	Абсолютні		Відносні (у розрахунку на душу населення)		Відносні з урахуванням коефіцієнту валютного паритету ($K_{2018/2014}=0,44$)	
	2014	2018	2014	2018	2014	2018
Національні рахунки (НР)						
ВВП номінальний, млн грн	1586915	3558706	34933,9	83958,7	34933,9	36941,8
Національний дохід, млн грн	1568772	3640332	34534,5	85884,4	34534,5	37789,2
Валова додана вартість, млн грн	1382719	2569952	30438,8	60631,5	30438,8	26677,9
Валовий випуск товарів і послуг, млн грн	3558223	7257295	7833,0	17121,8	7833,0	7533,6
Розвиток інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності (І-ЗЕД)						
Капітальні інвестиції, млн грн	219419,9	578726,4	4830,2	13653,6	4830,2	6007,6
Прямі іноземні інвестиції	53704	32291,9	1182,2	761,8	1182,2	761,8
Експорт, млн дол. США	53901,7	47335	1186,6	1116,7	1186,6	1116,7
Імпорт, млн дол. США	54428,7	57187,6	1198,2	1349,2	1198,2	1349,2
Розвиток підприємництва (РП)						
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	1932325	1769041	42,5	41,7	42,5	18,4
Кількість малих підприємств, одиниць	1591160	1408131	35,0	33,2	35,0	14,6
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	9008,3	8188,587	0,2	0,2	0,2	0,1
Обсяги чистого прибутку підприємств, тис. грн	202704,5	530924,4	22,5	64,8	22,5	28,5
Розвиток внутрішнього ринку та інфраструктури (М-І)						
Обсяги роздрібного товарообороту, млн грн	438343	668369,6	9649,6	15768,5	9649,6	6938,1
Обсяг будівельних робіт, млн грн	51108,7	141213,1	1125,1	3331,6	1125,1	1465,9
Обсяги перевезення вантажів, тис. т	1623297	1642980	35734,8	38762,0	35734,8	17055,3
Обсяг реалізованих послуг у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку, млн грн	52434	72564,7	1154,3	1712,0	1154,3	753,3

Джерело: розраховано автором за даними [1; 2].

но випереджає рівень розвитку станом на 2014 рік. Найбільш високий рівень зростання серед вибірки показників характерний для національних рахунків, які у сукупності збільшилися на 112%, а також показники розвитку внутрішнього ринку та інфраструктури (67%). Враховуючи те, що статистично чисельність населення у 2018 році скоротилася порівняно з 2014 на 6,7%, відповідні показники у розрахунку на душу населення демонстрували ще вище зростання: НР (+127%), І-ЗЕД (38%), РП (+45%) та М-І (+79%).

Якщо розглянути більш детально, то у 2018 році зростання інтегрального показника інвестиційного забезпечення та зовнішньоекономічної діяльності забезпечувалося виключно зростанням обсягів капітальних інвестицій. Водночас показники іноземного інвестування та експорту скорочувалися.

Розрахунки показали, що якщо враховувати коефіцієнт паритету національної валюти по відношенню до долара США у 2014 та 2018 році, всі показники економічного розвитку демонструють регресивні тенденції. Зокрема інтеграль-

Таблиця 2. Стандартизовані показники економічного розвитку України у 2018 році відносно 2014 року

Показники	Абсолютні	у розрахунку на душу населення	Відносні з урахуванням коефіцієнту валютного паритету (k2018/2014=0,44)
Національні рахунки (НР)			
ВВП номінальний, млн грн	12,4	14,0	0,6
Національний дохід, млн грн	13,2	14,9	0,9
Валова додана вартість, млн грн	8,6	9,9	-1,2
Валовий випуск товарів і послуг, млн грн	10,4	11,9	-0,4
Інтегральний показник	11,2	12,7	-0,03
Розвиток інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності (І-ЗЕД)			
Капітальні інвестиції, млн грн	16,4	18,3	2,4
Прямі іноземні інвестиції	-4,0	-3,6	-3,6
Експорт, млн дол. США	-1,2	-0,6	-0,6
Імпорт, млн дол. США	0,5	1,3	1,3
Інтегральний показник	2,9	3,8	-0,1
Розвиток підприємництва (РП)			
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	-0,8	-0,2	-5,7
Кількість малих підприємств, одиниць	-1,2	-0,5	-5,8
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	-0,9	-0,3	-5,7
Обсяги чистого прибутку підприємств, тис. грн	16,2	18,8	2,7
Інтегральний показник	3,3	4,5	-3,6
Розвиток внутрішнього ринку та інфраструктури (М-І)			
Обсяги роздрібного товарообороту, млн грн	5,2	6,3	-2,8
Обсяг будівельних робіт, млн грн	17,6	19,6	3,0
Обсяги перевезення вантажів, тис. т	0,1	0,8	-5,2
Обсяг реалізованих послуг у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку, млн грн	3,8	4,8	-3,5
Інтегральний показник	6,7	7,9	-2,1

Джерело: розраховано автором.

ний показник стану національних рахунків зменшився на 3%, показник інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності — на 1%, показник розвитку підприємництва — на 36% і показник розвитку внутрішнього ринку та інфраструктури на 21%.

Отже, вартість національної валюти та чисельність населення відіграють значну роль при проведенні моніторингу соціально-економічного розвитку та дозволяють визначити основні можливості та загрози щодо покращення трендів та досягнення стратегічних цілей розвитку національної соціально-економічної системи.

Використовуючи формулу 5 та дані таблиці 2, розраховано інтегральний показник економічного розвитку України у 2018 році порівняно з 2014 р. у розрізі 3 підходів:

- 1) $SI_{EP} = 11,2 \times 0,25 + 2,9 \times 0,25 + 3,3 \times 0,25 + 6,7 \times 0,25 = 6$
- 2) $SI_{EP} = 12,7 \times 0,25 + 3,8 \times 0,25 + 4,5 \times 0,25 + 7,9 \times 0,25 = 7,2$
- 3) $SI_{EP} = -0,03 \times 0,25 - 0,1 \times 0,25 - 3,6 \times 0,25 - 2,1 \times 0,25 = -1,5$.

Проведені розрахунки підтвердили номінальне економічне зростання, досягнуте у 2018 році порівняно з 2014 р. за обраним переліком показників та індикаторів на 6 балів із 10 (або 60%). Водночас, враховуючи показники інтенсивності (у розрахунку на душу населення) економічне зростання досягло понад 7,2 бали. Це пояснюється насамперед скороченням чисельності наявного населення протягом вказаного періоду на тлі номінального підвищення показників економічного розвитку. Однак, якщо враховувати реальну зміну вартості національної валюти, що є одним з вагомих цінових та інфляційних чинників, в економіці спостерігається економічний спад на 1,5 балів (-15%).

На відміну від економічних, розвиток соціальних показників (окрім середньої заробітної плати) обчислювався без урахування інфляційної складової. Проте варто відмітити, що розвиток економіки здійснює надзвичайно важливий, хоча і опосередкований вплив на соціально-демографічну сферу. Особливо на стан та розвиток ринку праці а також рівень життя населення. У таблиці 3. наведено порівняльні дані соціального розвитку у розрізі обраної вибірки показників за період 2014—2018 років.

Стандартизовані показники, розрахунок яких здійснювався за допомогою формул 3, 4, відображають рівень розвитку (або регресу) соціальних показників у 2018 році порівняно з аналогічними даними у 2014 році.

Як показали результати розрахунків, значна частина показників у 2018 році погіршилася, зокрема: зменшилася чисельність населення на 6,7%, рівень народжуваності на 19,4%, чисельність економічно-активного населення (-9,9%). Тобто значно погіршилися демографічні показники, окрім середньої очікуваної тривалості життя при народженні, що збільшилася у 2018 році на 4 місяці.

Значний негативний вплив на демографічну ситуацію в Україні протягом 2014—2018 років здійснювала втрата частини територій (окупованих Російською Федерацією), продовження військових дій, посилення процесів еміграції. Окрім того, зниження рівня народжуваності на тлі зростання смертності свідчить про погіршення економічної ситуації та доступності і якості медичного обслуговування.

Таблиця 3. Показники соціального розвитку України у 2014–2018 роках

Показники	2014	2018	Абсолютний приріст	Відносний приріст, %	Стандартизований показник у 2018 році (SI)
Показники людського розвитку (ЛР)					
Чисельність населення, тис. осіб	45426,2	42386,4	-3039,8	-6,7	-0,7
Рівень народжуваності, осіб на 1000 наявного населення	10,8	8,7	-2,1	-19,4	-1,9
Рівень смертності	14,7	14,8	0,1	0,7	0,1
Середня тривалість життя при народженні	71,4	71,8	0,4	0,5	0,1
Показники ринку праці (РП)					
Чисельність економічно-активного населення, тис. осіб	19920,9	17939,5	-1981,4	-9,9	-1,0
Зайняте населення, тис. осіб	18073,3	16360,9	-1712,4	-9,5	-0,9
Безробітні, тис. осіб	1847,6	1578,6	-269,0	-14,6	1,7
Рівень безробіття, %	9,7	9,1	-0,6	-6,2	0,6
Середньомісячна заробітна плата, грн	3480,0	8865,0	5385,0	154,7	1,2

Джерело: розраховано автором за даними [1].

Одним з найбільш проблемних питань для України залишається високий рівень бідності населення. Як зазначає Андронік О.А., "згідно з дослідженням рівня життя українців, проведеного ООН, абсолютна більшість населення України (80% населення) живе за межею бідності. Згідно зі стандартами ООН, за межею бідності живуть люди, які на день витрачають до \$5 (105 грн на 2015 рік). Експерти ж підраховували, що прожитковий мінімум в Україні — 33,5 грн на день (\$1,5). Слід зазначити, що населення бідних країн Африки в середньому щодня витрачає \$ 1,25" [5].

Використовуючи даній таблиці 2 та формулу 5 можна обчислити агреговані показники людського розвитку та ринку праці у 2018 році:

1. Інтегральний показник людського розвитку:

$$S_{ЛР} = -0,7 \times 0,25 - 1,9 \times 0,25 + 1,7 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 = -0,6.$$

Результати розрахунку показали, що у сфері людського розвитку у 2018 році спостерігається рецесія, про що свідчить від'ємний інтегральний показник людського розвитку.

1. Інтегральний показник розвитку ринку праці:

$$S_{РП} = -1 \times 0,2 - 0,9 \times 0,2 + 1,7 \times 0,2 + 0,6 \times 0,2 + 1,2 \times 0,2 = 0,32$$

У сфер розвитку ринку праці у 2018 році спостерігається незначне зростання на 3,2%, що зумовлено насамперед скороченням чисельності безробітних за рахунок їх міграції за кордон, а також зростання середнього розміру оплати праці.

3. Інтегральний показник соціального розвитку:

$$SI_{CP} = -0,6 \times 0,5 + 0,32 \times 0,5 = 0,4.$$

Отже, попри певні досягнення у соціальній сфері, у 2018 році сукупних показник соціального розвитку має від'ємне значення. Це вказує на те, що розвитку соціальної сфери в Україні впродовж 2014–2018 років не приділялося значної уваги. Окрім того, якщо до системи розрахунків включити такі показники, як бюджетні видатки на соціальні потреби у розрахунку на душу населення, рівень доступу до медичних та освітніх послуг, реальні доходи населення тощо, вказаний показник знизиться ще на кілька пунктів.

Важливою проблемою в Україні є гармонізація соціального та економічного розвитку. На думку авторів монографії, "соціальна спрямованість розвитку постійно стикається з економічними обмеженнями або, за наявності економічних ресурсів, — із пріоритетністю їх вкладень не на користь соціальним пріоритетам. Соціальні витрати з бюджету не збалансовуються з економічними можливостями. Вони можуть бути або надмірними через політичні вагелі, або використовуються на подальші економічні пріоритети без врахування соціальних цілей. Напрями досягнення безпечного стану в соціальній та економічній сферах між собою не корелюють, не скоординовані, не відрегульовані, що викликає протиріччя між досягненням економічних та соціальних цілей" [6].

Отже, одним з важливих завдань, що сприятиме розвитку України, її конкурентоспроможності на міжнародній арені та підвищенню якості життя громадян є формування політики найбільш оптимального збалансу-

вання соціальних та економічних потреб. Дієвими способом такого балансування є продовження реформи децентралізації, що забезпечить розширення можливостей для соціального та економічного розвитку регіонів, підвищить їх фінансовий потенціал та дозволить збалансовувати соціальні й економічні потреби з урахуванням регіональних особливостей.

ВИСНОВКИ

Досліджено методичні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку України та запропоновано напрями їх удосконалення на основі обчислення порівняльних інтегральних оцінок динамічних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку національної соціально-економічної системи на трьох рівнях: глобальному, національному та регіональному. Використання пропонованих методичних підходів дозволяє визначити цілісну картину соціально-економічного розвитку, тенденційні вектори та диспропорції забезпечення соціальних і економічних результатів у ретроспективі та на момент оцінювання. Розроблено відповідний алгоритм, запропоновано систему показників та критеріїв моніторингу а також математичний інструментарій їх розрахунку.

Здійснено моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України за період 2014—2018 років (період поступової імплементації реформи децентралізації). Результати проведених розрахунків у розрізі основних економічних показників і відповідних індикаторів, що обчислювалися із урахуванням інфляційної та демографічної складової показав, що порівняно з розрахунками номінальних показників, які використовуються при стандартному аналізі, всі показники економічного розвитку демонструють регресивні тенденції. Зокрема інтегральний показник стану національних рахунків зменшився на 3%, показник інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності — на 1%, показник розвитку підприємництва — на 36% і показник розвитку внутрішнього ринку та інфраструктури на 21%. Розраховано інтегральний показник економічного розвитку України у 2018 році відносно 2014 року показав, що демографічні фактори та курс національної валюти відіграє значну роль в оцінці економічних процесів. Так, інтегральний показник без врахування вказаних факторів демонструє зростання на 6 балів (60%), із врахуванням демографічної складової, тобто скорочення чисельності населення — 7,2 бали, а із врахуванням

девальвації національної валюти — регресію на 1,5 балів.

Здійснено моніторинг соціального розвитку України за період 2014—2018 років, який засвідчив, що попри певні досягнення у соціальній сфері, у 2018 році сукупних показників соціального розвитку має від'ємне значення (-0,4). Це вказує на те, що розвитку соціальної сфери в Україні впродовж 2014—2018 років не приділялося значної уваги. Окрім того, якщо до системи розрахунків включити такі показники як бюджетні видатки на соціальні потреби у розрахунку на душу населення, рівень доступу до медичних та освітніх послуг, реальні доходи населення тощо, вказаний показник знизиться ще на кілька пунктів. За результатами проведених розрахунків побудовано матрицю соціально-економічного розвитку України у 2018 році, що відображає координати соціально-економічного стану по відношенню до відповідного положення у 2014 році. Номінально, відповідно до матриці у 2018 році порівняно з 2014 роком. Україна реалізовує політику економічного зростання за рахунок зниження соціальних показників. Проте, якщо враховувати коефіцієнт валютного паритету, можна констатувати, що характерною рисою економіки нині є стан економічної та соціальної депресії.

Література:

1. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 14.05.2020).
2. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua> (дата звернення 14.05.2020).
3. Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України URL: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=9dfc755a-e436-492b-8237-f4bc61eb4fdb&tag=Analitika> (дата звернення 14.05.2020).
4. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення 14.05.2020).
5. Андронік О.Л. Оцінка основних показників соціально-економічного розвитку України. Економіка і організація управління. 2016. № 3. С. 357—367.
6. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г., Панькова О.В. [та ін.]. К.; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184с.
7. Іртищева І.О., Стегней М.І., Войт Д.С., Павленко Г.М. Інституційне забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації. Вісник ХНАУ ім. В.В. До-

кучаєва. Серія "Економічні науки". 2019. № 3. С. 173—183.

8. Іртишчева І.О., Войт Д.С., Павленко Г.М., Архангельська А.-М. І. Моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України та її регіонів Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія "Економічні науки". 2019. № 2. С. 406—414.

9. Іртишчева І.О. Методологічні підходи до регіонального моніторингу інноваційної діяльності. Формування ринкової економіки: зб. наук. праць: спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. К.: КНЕУ, 2009. С. 310—318.

10. Крамаренко І. С. Методика оцінки інвестиційної привабливості: мега-, макро-, мезо-, мікрокрівні. Сучасні тенденції розвитку фінансово-кредитної системи: теорія та практика: колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП "Астра", 2019. С. 6—10.

11. Іртишчева І.О., Стройко Т.В. Методологія моніторингу інфраструктури національної економіки в контексті глобалізації. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. 2013. Вип. 5.1 (97) С. 10—15.

12. Іртишчева І.О., Крамаренко І.С. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств агропродовольчої сфери. Агросвіт. 2011. № 19. С. 2—4.

13. Іртишчева І.О., Крамаренко І.С. Інвестиційна привабливість економіки: міжрегіональні асиметрії. Регіональна економіка. 2014. № 2 (72). С. 84—95.

14. Крамаренко І.С., Іртишчева І.О., Сенкевич О.Ф., Топчій О.О., Войт Д.С. Структурно-динамічні характеристики інвестиційних ресурсів регіонів. Електронне фахове видання "Ефективна економіка". 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/82.pdf (дата звернення 14.05.2020).

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2020), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 14 May 2020).

2. Ministry of Finance of Ukraine (2020), available at: <https://www.minfin.gov.ua> (Accessed 14 May 2020).

3. Ministry of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2020), available at: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=9dfc755a-e436-492b-8237-f4bc61eb4fdb&tag=Analitika> (Accessed 14 May 2020).

4. Eurostat (2020), available at: <https://ec.europa.eu/eurostat> (Accessed 14 May 2020).

5. Andronic, O.L. (2016) Assessment of the main indicators of socio-economic development of Ukraine, Economics and organization of management, vol. 3, pp. 357—367.

6. Novikova, O.F. Sydorchuk, O.H. and Pann'kova, O.V. (2018), Stan ta perspektivi social'noï bezpeki v Ukraïni: ekspertni ocinki: monografiy [Status and prospects of social security in Ukraine: expert assessments: monograph], LRIDU NADU, Lviv, Ukraine

7. Irtyshcheva, I.O. Stegney, M.I. Voit, D.S. and Pavlenko, G.M. (2019), "Institutional support of socio-economic development of regions in terms of decentralization", Bulletin of KhNAU named after VV Dokuchaeva. Economic Sciences Series, vol.3, pp. 173—183.

8. Irtyshcheva, I.O., Voit D.S., Pavlenko, G.M., Arkhangelskaya A.-M. I. (2019) "Monitoring the level of socio-economic development of Ukraine and its regions", Bulletin of KhNAU. V.V. Dokuchaeva. Economic Sciences Series, vol. 2, pp. 406—414.

9. Irtyshcheva, I.O. (2009), "Methodological approaches to regional monitoring of innovation", The formation of a market economy: Coll. Science. work: special. issue Agricultural economic education in the development of competitive agriculture in Ukraine, pp. 310—318.

10. Kramarenko, I.S. (2019), "Methods for assessing investment attractiveness: mega-, macro-, meso-, microbleeds" [Modern trends in the development of the financial and credit system: theory and practice: a collective monograph] PE Astraia, Poltava, Ukraine.

11. Irtyshcheva, I.O. and Stroyko, T.V. (2013) "Methodology for monitoring the infrastructure of the national economy in the context of globalization", Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after VO Sukhomlinsky. Series: Economic Sciences, vol. 5.1 (97), pp. 10—15.

12. Irtyshcheva, I.O. and Kramarenko, I.S. (2011) "Methodical approaches to assessing the creditworthiness of agri-food enterprises", Agrosvit, vol. 19, pp. 2.

13. Irtyshcheva, I.O. and Kramarenko, I.S. (2014) "Investment attractiveness of the economy: interregional asymmetries", Regional economy, vol. 2 (72), pp. 84—95.

14. Kramarenko I.S. Irtyshcheva I.O. Senkevich O.F. Topchii O.O. and Voit, D.S. (2020), "Structural and dynamic characteristics of investment resources of regions", Journal "Efektivna ekonomika", Vol. 3, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/82.pdf (Accessed 14 May 2020).

Стаття надійшла до редакції 21.05.2020 р.